

Βασίλης Μηνακάκης

Οι αλλεπάλληλες αποκαλύψεις για την παράνομη και ανήθικη επεξεργασία δεδομένων εκατομμυρίων χρηστών του Facebook, με σκοπό τον επηρεασμό τους σε πολιτικές και καταναλωτικές επιλογές, είναι η κορυφή του παγόβουνου του μαζικού χαφιεδισμού και της παραβίασης της ιδιωτικότητας που επιχειρείται μέσω ίντερνετ από τις εταιρείες κολοσσούς του διαδικτύου.

Οι πρακτικές του Facebook είναι κανόνας όχι εξαίρεση

Η είδηση ήταν σοκαριστική: η βρετανική εταιρεία αναλύσεων δεδομένων και στρατηγικών επικοινωνιών, Cambridge Analytica, η οποία είχε αναλάβει την προεκλογική εκστρατεία του Ντόναλντ Τραμπ το 2016, έχτισε το ψυχολογικό προφίλ εκατομμυρίων Αμερικανών, αντλώντας παράνομα και εν αγνοία τους δεδομένα από το Facebook. Μέσω ενός «αθώου» τεστ προσωπικότητας, συνέλεξε προσωπικά δεδομένα από 300.000 χρήστες που το συμπλήρωσαν και συνολικά 87 εκατομμύρια Αμερικανούς που ήταν «φίλοι» τους. Τα στοιχεία αξιοποιήθηκαν στην προεκλογική εκστρατεία του Τραμπ για να επηρεάσουν ψηφοφόρους. Δεν ήταν η πρώτη φορά. Κάτι αντίστοιχο είχε κάνει ο Ομπάμα, πριν από πέντε χρόνια.

Η ενέργεια της Cambridge Analytica εμφανίστηκε ως εξαίρεση, λάθος, κακόβουλη ενέργεια, παράπλευρη απώλεια μιας συνολικά θετικής και προοδευτικής διαδικασίας. Αντιθέτως, αντιπροσωπεύει τον υπαρκτό αν και ανομολόγητο κανόνα με τον οποίο λειτουργούν οι εν λόγω εταιρείες.

Με περιθώριο μεικτού και καθαρού κέρδους 87% και 39% αντίστοιχα, η Facebook αντλεί το 98% των κερδών της από τη διαφήμιση. Τα κέρδη ανά χρήστη αυξάνονται όσο αυξάνεται ο αριθμός των χρηστών: το 2011, με 845 εκατ. ενεργούς χρήστες σε μηνιαία βάση, η Facebook είχε διαφημιστικά έσοδα 3,79 δολ. ανά χρήστη. Το 2011, με 2,1 δισ. χρήστες, είχε έσοδα 19,05 δολάρια ανά χρήστη (Καθημερινή, 20/3/2018). Αύξηση χρηστών κατά 150% και των εσόδων ανά χρήστη 400%! Να γιατί ο αντιπρόεδρος της Facebook, Άντριου

Μπόσγουερθ, σημείωνε το 2016 σε εσωτερική εγκύκλιο: «Κάθε ενέργειά μας με στόχο την αύξηση των χρηστών είναι δικαιολογημένη. Κάθε αμφίβολης ηθικής άντληση επαφών, κάθε αμφίσημη έκφραση που επιτρέπει σε νέους χρήστες να έρχονται σε επαφή με φίλους τους και κάθε τι άλλο»!

Εταιρική κατασκοπία της ανθρωπότητας

Ο Έρικ Σμιντ είναι εκτελεστικός πρόεδρος της Google και ο Τζάρεντ Κοέν ιδρυτής και διευθυντής της Google Ideas. Γράφουν στο βιβλίο τους με τίτλο Η νέα ψηφιακή εποχή - Οι επιπτώσεις στα έθνη, την επιχειρηματικότητα και τη ζωή μας (Διάυλος, 2014): «Αντιμέτωπα με κρυφές και πανταχού παρούσες επαναστατικές απειλές, τα κράτη θα ψάξουν να βρουν γρήγορες λύσεις ώστε να τις καταστείλουν. Θα χρειαστεί να γίνουν δημιουργικά [sic!]. Παραδοσιακές μέθοδοι όπως η καταστολή και τα μπλακ-άουτ θα γίνουν σταδιακά αναποτελεσματικές, καθώς θα εξαπλώνεται η συνδεσιμότητα· η πανάρχαια απολυταρχική στρατηγική καταστολής μιας εξέγερσης με τη βία και τη σύλληψη των αρχηγών είναι πολύ λιγότερο ταιριαστή στην εποχή των ψηφιακών διαμαρτυριών, του διαδικτυακού ακτιβισμού και της δημοσιοποίησης αποδεικτικών στοιχείων σε πραγματικό χρόνο». Η αρχική αντίδραση όσων από τους κρατούντες βρέθηκαν αντιμέτωποι με αυτήν την πραγματικότητα ήταν το κλείσιμο των δικτύων επικοινωνίας (π.χ. Αίγυπτος). Καθώς, όμως, αυτό μάλλον έριξε λάδι στη φωτιά παρά την κατέστειλε, πιο «έμπειροι» οι κρατικοί θεσμοί ασφαλείας εμπλουτίζουν τη στάση τους με τακτικές όπως η «παρείσφρηση», η διαμόρφωση χώρων εκτόνωσης, ο «εικονικός

Σκίτσο του Βασίλη Παπαγεωργίου

περιορισμός», η έγκαιρη ανίχνευση, ο προληπτικός έλεγχος, η νέου τύπου χειραγώγηση. Πολύτιμοι αρωγοί τους σε αυτό -με το αζημίωτο- οι γίγαντες του διαδικτύου.

Ο Ζούκερμπεργκ είναι σαφής: «Αν συνδέσουμε τα τέσσερα δισεκατομμύρια ανθρώπους που δεν έχουν πρόσβαση στο ίντερνετ, έχουμε μια ιστορική ευκαιρία να γαλουχήσουμε όλο τον πλανήτη τις επόμενες δεκαετίες»! Αποκαλύπτει τον διπλό στόχο του: κέρδος (αν με 2,1 δισ. χρήστες το κέρδος είναι 19,05 δολ. ανά χρήστη, φανταστείτε τα ποσά αν οι χρήστες γίνουν 6 δισ.) και πολιτική-ιδεολογική κυριαρχία· πολιτική, με την έννοια ότι, διοχετεύοντας τις κατάλληλα επεξεργασμένες πληροφορίες σε κράτος, μελλοντικούς εργοδότες, κόμματα (τέτοιο ήταν το παράδειγμα των Ομπάμα και Τραμπ), επιχειρήσεις κ.ά. παρέχει στους ιθύνοντες του καπιταλισμού τεράστια όπλα ελέγχου, επιτήρησης και καταστολής και ιδεολογική με την έννοια ότι δίνει ασύλληπτες δυνατότητες να κατευθυνθούν-χειραγωγηθούν ο τρόπος ζωής, τα καταναλωτικά πρότυπα, η ψυχαγωγία και τα γούστα, οι απόψεις και οι επιθυμίες.

Πριν από έναν αιώνα, ο Χένρι Φορντ, της ομώνυμης αυτοκινητοβιομηχανίας, για να εξασφαλίσει ότι ο «νέος άνθρωπος» της μαζικής παραγωγής εφάρμοζε σωστά τους ηθικούς κανόνες και την εργασιακή κουλτούρα που τη συνόδευαν (δεν πίνουμε, δεν ξενυχτάμε, έχουμε «σωστή» οικογενειακή ζωή, είμαστε νομοταγείς κ.λπ.), έστελνε στα σπίτια των εργατών ένα σώμα κοινωνικών λειτουργιών. Σήμερα, ο πειθαναγκασμός στα νέα μοντέλα εργασίας και ζωής δεν χρειάζεται κάτι τέτοιο. Αρκούν το διαδίκτυο, το πλαστικό χρήμα, οι κάμερες στους δρόμους και οι πληροφορίες που παρέχει η επεξεργασία των απ' όλους αυτούς τους δρόμους παράνομα αντληθέντων στοιχείων. Αυτό είναι το νόημα του «γαλουχήσουμε» κατά Ζούρκεμπεργκ.

Σε αυτό το τοπίο, ο Τζούλιαν Ασάντζ αποτελεί κεντρική φιγούρα. Το πρόσωπο-κλειδί των Wikileaks προφανώς δεν έχει διαβάσει τις αναλύσεις περί ολοκληρωτικού καπιταλισμού. Υποστηρίζει, όμως, ότι το ίντερνετ έχει μεταμορφωθεί «στον πιο επικίνδυνο καταλύτη του ολοκληρωτισμού που εμφανίστηκε ποτέ». Σε ανάλογο πνεύμα ο Ζαν Γκισνέλ υποστηρίζει ότι «η επικοινωνιακή πληροφορική [...] αποτελεί μάλλον το τελειότερο εργαλείο επιτήρησης που έχει επινοήσει ποτέ ο άνθρωπος», ενώ ο Γκλεν Γκρίνγκουολντ, ο αμερικανός δημοσιογράφος που διέδωσε τις απόψεις του Έντουαρντ Σνόουντεν, συμπληρώνει: «Επιτρέποντας την επιτήρηση του ίντερνετ, υποβάλλουμε σε εξαντλητικό κρατικό έλεγχο όλες ουσιαστικά τις μορφές ανθρώπινης αλληλεπίδρασης, συμπεριλαμβανομένης της σκέψης με την αυστηρή έννοια του όρου».

Αδύνατον να ξεχωρίσει κανείς ποια πλευρά είναι πιο σημαντική σε αυτό το ψηφιακό πλέγμα: η οικονομική ή η ιδεολογικο-πολιτική, το ζήτημα του κέρδους και της ιδιοκτησίας ή εκείνο της δημοκρατίας και της ελευθερίας. Είναι τόσο αξεχώριστα συνδεδεμένα, τόσο αλληλένδετα, που κάθε απόπειρα να δοθεί η μάχη στο ένα ξεχωριστά από το άλλο είναι αδιέξοδη, ουτοπική και εκ των προτέρων αναποτελεσματική. Το ίδιο αναποτελεσματική είναι η αντιμετώπισή τους με τους όρους τους χθες -πώς είναι δυνατόν κάτι τέτοιο στο κατ'εξοχήν πεδίο του σήμερα και του αύριο;- ή με όρους που δεν αντιμάχονται την ουσία και τον πυρήνα του σύγχρονου καπιταλισμού — πώς είναι δυνατόν, όταν αυτά τα ζητήματα βρίσκονται ακριβώς εκεί;

Εν αρχή ην το κέρδος, λοιπόν. Τη δυνατότητα αυτή τη δίνουν τα δισεκατομμύρια ανθρώπων που χρησιμοποιούν τις Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft -τις επονομαζόμενες GAFAM- για να συνομιλήσουν, να αναζητήσουν οτιδήποτε, να ενημερωθούν, να ψυχαγωγηθούν, να πληρώσουν λογαριασμούς, να κάνουν αγορές. Από την επεξεργασία των δεδομένων αυτών -εν αγνοία των χρηστών, παράνομα και με τρόπο που παραβιάζει κατάφωρα την ιδιωτικότητα και διεισδύει σε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα- προκύπτει ένα προϊόν, ένα εμπόρευμα, το οποίο ενδιαφέρει πλήθος αγοραστών. Ένα αιρετικό ερώτημα, είναι αδύνατον να μην τεθεί εδώ: η «εξόρυξη πληροφοριών» -αυτή είναι η ορολογία που χρησιμοποιούν πολλές εταιρείες του χώρου- ασφαλώς διαφέρει από άποψη μορφής από την εξόρυξη μεταλλευμάτων. Από άποψη ουσίας, όμως; Τι είναι κυρίαρχο, ότι το μέταλλευμα είναι υλικό και η πληροφορία άυλη ή ότι και τα δύο είναι εμπορεύματα;

Το εμπόρευμα πληροφορία, ιδιαίτερα η επιλεκτική πληροφορία, η οποία δίνει ένα πλήρες προφίλ της ζωής, των συνηθειών, της προσωπικότητας, των ενδιαφερόντων ενός ατόμου, μιας ομάδας ανθρώπων ή ευρύτερων συνόλων, συχνά σε πραγματικό χρόνο και άλλοτε πριν καν εκδηλωθεί μια συγκεκριμένη συμπεριφορά (καταναλωτική, ψυχαγωγίας, πολιτική), ισχυροποιεί τη θέση του αγοραστή της πληροφορίας, του δίνει τη δυνατότητα να υιοθετήσει επωφελή γι' αυτόν στάση. Αν ο αγοραστής είναι ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία, μπορεί τελικά να μην ασφαλίσει άτομα που θεωρεί ευπαθή. Αν είναι εργοδότης, μπορεί να μην προσλάβει ή να απολύσει άτομα που η «εργασιακή ηθική» και η συνολική στάση τους δεν συνάδουν με τα επιχειρηματικά πρότυπα ή κρίνονται «επικίνδυνες» για το επιχειρηματικό κλίμα. Αν είναι πολιτικό κόμμα, μπορεί -γνωρίζοντας τις τάσεις του εκλογικού σώματος και τις διεργασίες στις συνειδήσεις των ψηφοφόρων- να οργανώσει μια προσαρμοσμένη και στοχευμένη εκλογική καμπάνια. Αν είναι εταιρεία παραγωγής καταναλωτικών προϊόντων, μπορεί να οργανώνει την παραγωγή κατάλληλα (ο Άλβιν Τόφλερ το ονόμαζε αυτό παραγωγοκατανάλωση και ο Μαρξ επιτάχυνση του κύκλου X-E-X'), αλλά επίσης μπορεί να διαμορφώνει αυτές τις τάσεις, να επιβάλλει πρότυπα, να μη σπαταλά διαφημιστικό χρήμα

όπου-όπου, αλλά να το κατευθύνει σε επιλεκτικά σε ομάδες-στόχους. Αν τέλος, είναι το κράτος και οι υπηρεσίες ασφαλείας-καταστολής, μπορεί να επιτηρεί, να αποτρέπει, να διαστρέφει ή να καταστέλλει προληπτικά κάθε ανατρεπτικό σκίρτημα.

Η διπλή διάσταση της εκμεταλλευτικής σχέσης -κερδοφορία και καταπίεση- στη μοντέρνα της εκδοχή και σε όλο της το αντιδραστικό μεγαλείο. Ανώτερη κατά πολύ από το «Πανοπτικόν» του Τζέρεμι Μπένθαμ και από τις εφιαλτικές οργουελιανές δυστοπίες.

Από την επεξεργασία των δεδομένων που υποκλέπτουν οι εταιρείες προκύπτει ένα προϊόν, ένα εμπόρευμα, που ενδιαφέρει πλήθος αγοραστών. Μέσω των ιδιωτικών πληροφοριών μπορούν να «γαλουχούν» δισεκατομμύρια ανθρώπους.

Ψηφιακό τείχος για τους Κινέζους

Ανατριχιαστική αξιολόγηση μέσω διαδικτύου προωθεί κυβερνητικό σχέδιο

Το 2015, η κινεζική κυβέρνηση, σε συνεργασία με τις μεγαλύτερες εταιρείες διαδικτύου της χώρας, επεξεργάστηκε ένα «Σχέδιο για την Κατασκευή ενός Κοινωνικού Συστήματος Αξιοπιστίας». Το σχέδιο ψηφιακής αξιολόγησης, που θυμίζει το προφητικό επεισόδιο «Nosedive του «Black Mirror» (Lifo, 6/4/2018), θα τεθεί σε εφαρμογή το 2020 και θα αφορά υποχρεωτικά κάθε πολίτη. Στο πλαίσιό του θα αξιολογούνται προσωπικά δεδομένα που περιλαμβάνουν τις αναζητήσεις του στο διαδίκτυο, τις αγορές μέσω διαδικτύου ή καρτών, το πότε πληρώνει τους λογαριασμούς, τους διαδικτυακούς φίλους, την «ευγένεια» των συνομιλιών. Τα δεδομένα αυτά θα αξιοποιούνται με τρόπο που θα επηρεάσει μια σειρά από τομείς της ζωής των Κινέζων πολιτών, από τις τραπεζικές τους συναλλαγές μέχρι τη δυνατότητα πρόσβασής τους σε υπηρεσίες υγείας, στην εκπαίδευση αλλά και σε οποιαδήποτε εύρεση εργασίας. Συνδέσεις χαμηλότερης ταχύτητας στο διαδίκτυο, περιορισμένη πρόσβαση σε εστιατόρια και χώρους διασκέδασης, αφαίρεση του δικαιώματος να ταξιδεύουν ελεύθερα εκτός της χώρας είναι μερικές από τις ποινές όσων δεν αξιολογούνται θετικά και τοποθετούνται στις χαμηλότερες βαθμίδες της σχετικής κατάταξης. Επιπλέον, η κατάταξη των πολιτών θα επηρεάζει την ασφάλισή τους (δημόσια ή ιδιωτική), τη δυνατότητα να γίνουν δεκτά τα παιδιά τους σε ιδιωτικά σχολεία, να νοικιάσουν αυτοκίνητο ή να πάρουν δάνειο, την απασχόληση στο δημόσιο ή σε ορισμένα επαγγέλματα (δημοσιογράφος, δικηγόρος). Αρνητική αξιολόγηση θα έχουν ως και οι φοιτητές που αντέγραψαν στις εξετάσεις, ώστε μελλοντικά να τιμωρηθούν για την ανεντιμότητά τους. Η

πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος είχε ως συνέπεια να αποκλειστούν 9 εκατομμύρια Κινέζοι από τη δυνατότητα ταξιδιού με αεροπλάνο.

Αυτοκρατορία επιτήρησης και μαζικού χαφιεδισμού

Πρόσφατα έγινε γνωστό ότι η εταιρεία εξόρυξης ψηφιακών δεδομένων Palantir Technologies συνεργάζεται από το 2013 με τη CIA και διάφορες αστυνομικές υπηρεσίες, χτίζοντας ένα πρόγραμμα «προληπτικής αστυνόμευσης». Χρησιμοποιεί σειρά προσωπικών ψηφιακών δεδομένων για να προβλέψει την πιθανότητα οποιουδήποτε ατόμου να συμμετάσχει σε πράξεις βίας. Αυτό είναι ένα από τα πολλά παραδείγματα που τεκμηριώνουν την άποψη του Ιγνάσιο Ραμονέ περί μιας χωρίς προηγούμενο συμμαχίας μεταξύ κράτους, στρατιωτικού μηχανισμού ασφαλείας και γιγάντιων βιομηχανιών του ίντερνετ, η οποία οδήγησε σε μια «αυτοκρατορία της επιτήρησης» (Η αυτοκρατορία της επιτήρησης, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2017).

Στα παραδείγματα του Ραμονέ περιλαμβάνεται το δίκτυο Echelon, ένα πλανητικό δίκτυο δεκάδων κατασκοπευτικών δορυφόρων και τεράστιων βάσεων δεδομένων, με δυνατότητα καταγραφής μέχρι δύο εκατομμυρίων συνομιλιών ανά λεπτό. Τις πληροφορίες επεξεργάζονται, στη συνέχεια, υπερυπολογιστές της NSA (Υπηρεσία Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ). Περιλαμβάνονται, επίσης, το πρόγραμμα Tempora και το πρόγραμμα PRISM, το οποίο επιτρέπει στην NSA πλήρη πρόσβαση στους εξυπηρετητές εννέα από τις μεγαλύτερες εταιρείες του ίντερνετ, έχοντας συνάψει συμφωνίες με 80 αμερικανικές εταιρείες ηλεκτρονικών προϊόντων. Δικαίως, λοιπόν, η *Washington Post* έγραφε ότι τα χίλια μάτια της NSA μπορούν «κυριολεκτικά να δουν τι πληκτρολογείτε στον υπολογιστή σας»!

Το πιο εφιαλτικό παράδειγμα είναι το σχέδιο μαζικής κατασκοπείας με την επωνυμία Καθολική Επίγνωση Πληροφοριών, το οποίο αφορά τη συγκέντρωση 40.000 σελίδων πληροφοριών κατά μέσο όρο για καθέναν από τα επτά δισεκατομμύρια κατοίκους του πλανήτη και την επεξεργασία τους από μια συστοιχία υπερυπολογιστών. Ακόμη και η πιο νοσηρή φαντασία ωχριά απέναντι στον «μοντέρνο» καπιταλιστικό ολοκληρωτισμό.

Πηγή: **PRIN**